

Vrah

Reportáže z Turecka

z mesta marhúl'

absynt
prekliati/reportéri

„Ak si všimneš, že si už pätnásť minút nevidel žiadneho Atatürka, utekaj späť! Znamená to, že už nie si v Turecku. Nevedomky si prekročil hranice.“

Witold
Szablowski

~~absynt~~

**Witold
Szablowski
Vrah z mesta
marhúl'
Reportáže
z Turecka**

Preklad: Juraj Koudela

Prekliati reportéri
Absynt 2017

Text Copyright © by Witold Szablowski. 2010.
All rights reserved. Published by arrangement with
Wydawnictwo Czarne, Poland
Text Copyright © Agora 2013
Cover Art © Pavlína Morháčová

ISBN 978-80-89845-96-5

Publikáciu z verejných zdrojov podporil
Fond na podporu umenia

u. fond
na podporu
umenia

Mnohí poľskí vyslanci či armádni dôstojníci, ktorí sa s Turkami stretávali, kávu už pili. Všeobecne bola považovaná za vynález pohanský, ak nie „satanský“. Bola čierna, horká, nechutná. Až keď k nám dorazila z Paríža a Amsterdamu, začalo byť pitie kávy považované za svetovú eleganciu.

Jarosław Dumanowski, znalec dejín kuchyne a stravovania, v rozhovore pre špecializovanú ženskú prílohu Gazety Wyborczej *Wysokie obcasy*

Hviezda B-612 bola zaregistrovaná len raz, v roku 1909. Videl ju turecký astronóm, ktorý svoj objav zverejnil na Medzinárodnom kongrese astronómov. Nikto mu však nechcel veriť pre jeho čudesné oblečenie. Našťastie, turecký diktátor prikázal svojmu ľudu zmeniť oblečenienu európske. Astronóm vyhlásil svoj objav po druhýkrát v roku 1920, ale tentoraz už v elegantnom fraku. Uveril mu celý svet.

Antoine de Saint-Exupéry, Malý princ

Cítim sa, akoby som neustále zotrval na moste spájajúcom brehy Bosporu, nepatrím ani európskej, ani ázijskej časti, obe ma nekonečne inšpirujú.

Oficiálna internetová stránka Orhana Pamuka

BULHARSKO

GRÉCKO

Edirne

Kırklareli

Tekirdağ

Istanbul

İzmit

Adapazarı

Düzce

Zonguldak

Bartın

Karabük

Kastamonu

Sinop

Çanakkale

Bursa

Bilecik

Bolu

Çankırı

Çorum

Ayvalık

Balıkesir

Kütahya

Eskişehir

Ankara

Kırıkkale

Yozgat

Manisa

Uşak

Afyon

Kırşehir

Nevşehir

Izmir

Aydın

Denizli

Isparta

Konya

Niğde

Muğla

Burdur

Karaman

Adana

Antalya

Mersin

Cyprus

STREDOZEMNÉ MORE

ČIERNE MORE

GRUZÍNSKO

AZER

ARMÉNSKO

IRÁN

TURECKO

IRÁK

SÝRIA

Samsun
Ordu
Amasya
Tokat
Sivas
Giresun
Trabzon
Rize
Artvin
Ardahan
Kars
Iğdır
Gümüşhane
Bayburt
Erzurum
Ağrı
Erzincan
Tunceli
Bingöl
Mus
Van
Kayseri
Malatya
Elazığ
Bitlis
Diyarbakır
Siirt
Kahramanmaraş
Adıyaman
Başman
Mardin
Osmaniye
Gaziantep
Şanlıurfa
Kilis
Antakya
Hakkâri
Simak

Adana: Industriálny moloch, v celom Turecku známy vďaka chutným kebabom. Tu sa narodila Saliha Ermez, bývalá prostitútka, ktorá bojovala o mandát do tureckého parlamentu.

Ankara: Hlavné mesto Turecka. Tu, v mauzóleu postavenom práve na túto príležitosť, je pochovaný Atatürk.

Ardahan: Raz v roku sa tu schádzajú obdivovatelia Atatürka. Pozerajú sa na tieň hory, ktorý im profilom pripomína Otca Turkov. Keď ho zbadajú, tancujú, smejú sa a plačú.

Ayvalık: Pašerák Ahmed Baba využíva pláže v okolí tohto mestečka na vysielanie imigrantov na poslednú časť cesty do Európy. Pred polstoročím sa v tomto prístave začal dramatický útek Münevver Borzëckej do Poľska.

Diyarbakır: Hlavné mesto tureckých Kurdov. Múr,

ktorý obkolesuje mesto, je vraj po čínskom múre druhým najzaujímavejším múrom na svete. „Prekliate miesto,“ zvykne sa hovoriť, lebo v okolí Diyarbakıru sa pácha najviac vražd zo cti.

Edirne: Bývalé hlavné mesto Osmanskej ríše. Architekt Sinan tu postavil svoju najdokonalejšiu mešitu – niekoľkopuschodovú Selimiye. Tu tiež leží hlava Kara Mustafu, zoťatá za porážku tureckého vojska pri Viedni.

Gaziantep: Narodila sa tu Ayşe Türkükçü, ktorú jej manžel Hasan predal do verejného domu.

Izmir: Mesto Šabtaja Cviho, židovského mesiáša, ktorý sa rozhodol konvertovať na islam.

Konya: Pred stáročiami tu žil mudrc Mevlana, islamský svätý František. Dnes je Konya považovaná

za tureckú Čenstochovú* .
Navštevujú ju pútnici
z celého sveta. Obyvatelia
Konye sú považovaní za
veľmi konzervatívnych.
Napriek tomu sa tu konala
premiéra prvého tureckého
erotického filmu.

Malatya: Mesto sa
zviditeľnilo plagátmi
s Barackom Obamom,
ktorý si počas návštevy
Istanbulu zobral v jednom
zo stánkov marhuľu. „Bola
to určite naša marhuľa,“
hovorí starosta. Sady okolo
Malatye sú zásobárňou
marhúľ pre celú Európu.
Pri marhuľovej Malatyi
v dedinke Hekimhan sa
narodil Mehmet Ali Ağca**.

* Najvýznamnejšie pútnické
mesto v Poľsku. Nachádza sa
tu paulínsky kláštor na Jasnej
hore so známou ikonou Panny
Márie Čenstochovskej (pozn.
prekl.).

** Mehmet Ali Ağca - turecký
atentátnik, ktorý 13. mája 1981
strieľal na pápeža Jána Pavla
II. (pozn. prekl.).

Mardin: Je známy vďaka
nádhornej starovekej
pevnosti. Neďaleko tohto
mesta, v dedine Yalım,
obyvatelia ukameňovali
svoju susedu.

Rize: Rodné mesto
premiéra Erdoğana, kde
bývala celá jeho rodina,
kým otec nerozhodol, že sa
presťahujú do Istanbulu.

Şanlıurfa: Moslimovia
veria, že tu sa narodil
patriarcha Abrahám
(volajú ho Ibrahim). Počas
návštevy ma miestny
mesiáš nahovoril, aby som
mu kúpil škatuľku cigariet
a kurča s ryžou.

Istanbul: Mesto básnika
Hikmeta, premiéra
Erdoğana a neuveriteľných
kontrastov. Turisti z celého
sveta tu robia fotografie
a imigranti sa tu snažia
privyrobiť si na ďalšiu
cestu do Európy. Práve tu
môžete prejsť po moste,
ktorý spája Európu s Áziou.

Podakovanie

Ayline Aras, Jadwige Dąbrowskej, redakcii „Dużego
Formatu“, Serhatovi Güneşovi, Agnieszke Koecher-
Hensel, Izabele Meyze, Zübeyde Öztürkovi, Beate
Uzunkayae, Magdalene Wojcieszak-Çopuroğlu

*Sevgili arkadaşlar, sizler olmasaydınız bu kitap olamazdı.
Çok teşekkür ederim.*

Písmená

Turecké c sa číta ako slovenské dž. Preto priezvisko osmanského generála Mustafu Celaleddina treba čítať „Dželaledin“. Mužské meno Cemal čítame „Džemal“ a ženské Hatice ako „Hatidže“.

Písmeno ğ predlžuje predchádzajúcu samohlásku, preto sa priezvisko Aliho Ağcu, atentátnika, ktorý vystrelil na Jána Pavla II., v Turecku vyslovuje „Ali Ádža“.

Ş a ç sú slovenské š a č. Názvy miest Şile a Çanakkale znejú „Šile“ a „Čanakkale“.

Písmeno ı je slovenské y. Veľké İ je písané bez bodky, s bodkou vyzerá takto: İ. Vyslovuje sa ako tvrdé hrdlové y. Meno Nazım znie teda „Nazım“.

Ö a ü sa číta rovnako ako v nemčine – s perami našpúlenými do kruhu.

J sa číta ako ž.

Meno neznáme

Deniz má vlasy zapletené do vrkoča, dlhú vzdušnú sukňu, na oboch zápästiach niekoľko náramkov a vo vlasoch vloženú minislnečnicu.

„Také kvety sme mali mať na svadbe,“ hovorí a už neplače. Už niekoľko mesiacov má kruhy pod očami, ale, ako sama hovorí, už nie je schopná vytlačiť ani jednu slzu. „Fungujem s potlačenými emóciami,“ krúti hlavou, „to, čo sa stalo, je pre mňa príliš bolestné.“

Toho dňa Serhat vyšiel z domu skoro ráno. Ešte sa k nej pritúlil a ako vždy ju pobožkal. Každý deň, keď odchádzal do práce, ju pobožkal a hovoril: „Čakaj ma, ty môj oriešok.“ Alebo hovoril: „Ak ma budeš podvádzať, tak aspoň s väčším krásavcom, než som ja.“ A potom sa smial a božkával ju na rozlúčku, veď bolo jasné, že ani ona jeho, ani on ju nebude podvádzať.

Priľnuli k sebe v poslednej triede gymnázia. Ona – priemerná, hoci sa celkom dobre učila. On – najlepšie vyšportovaný chlapec na celej škole. Hral basketbal, volejbal, trénoval atletiku a cez víkendy liezol po skalách. Prvý raz sa rozprávali na večierku u známych. Prekvapilo ju, že číta knihy, a nie hocijaké. „Taký svalovec? A číta Alberta Camusa?“ čudovala sa. A on sa zahanbil.

Čo v ňom videla? Nezvyčajnú radosť zo života. Kamkoľvek Serhat vošiel, skôr ako stihol niečo povedať, ľudia sa už usmievali.

Čím ona očarila jeho? Vraj očami. Veľkými, orechovými. Vravieval, že keď sa pozerá do jej očí, akoby sa topil v Marmarskom mori. Dokonca sa mu o tom kedysi snívalo.

Neutopil sa. Zastreli ho. Toľko sa vie. V podstate ani to nie je isté, lebo jedného dňa zazvonil telefón a niekto povedal: „Už ho viac niet. Zahynul dnes v noci, jebnutý pučista. Nehľadaj ho, lebo aj tebe sa môže niečo stať.“

Chcela sa pýtať, zistiť viac. V tom čase už týždeň behala po nemocniciach, márniciach, policajných stanicich, ktoré sa po nevydarenom puči zaplňali zatknutými vojakmi. Všetka narážala na múr. Niekto ju asi videl, musel si všimnúť jej tvrdohlavosť a zavolať jej.

Jej kamarátka dodnes nevie, čo sa stalo s jej mužom. Jej nedopriali ani len jeden anonymný telefonát.

II.

Hnevá ju, že sa jej ani len slovom nezveril. Chápe, že jej nemohol povedať priamo: Som v skupine, ktorá dnes v noci prevezme moc. Alebo skôr: pokúsi sa prebrať moc. S takými vecami sa nezveruje ani tým najbližším, to je jasné. Mohol povedať aspoň slovo, niečo naznačiť, že sa možno už nikdy nevidia, alebo mohol aspoň nechať list, ktorý by neskôr našla.

A on – nič. Určite sa bál. Určite nad tým rozmyšľal. Možno fajčil trochu viac než predtým, ale okrem toho bolo všetko ako vždy. Veľmi dobre ho poznala, lepšie ako ktokoľvek iný, a ani ona, Deniz, si nevšimla, žeby niečo plánoval.

Jej otec zahynul pri dopravnej nehode, keď bola ešte dieťa. Matka mala v tú noc sen, že ho vidí z diaľky a hovorí, že ju nikdy neopustí. Keď ráno prišli a priniesli zlovestnú správu, čakala na nich s kávou. Už vedela.

Preto sa Deniz o neho nikdy nebála. Bola presvedčená, že rovnako ako jej matka bude mať predtuchu. A tu – nič. Žiaden sen. Žiaden nepokoj. Vyšiel a už nikdy sa nevrátil. Zostali papuče, pyžamo v posteli, nedopitý pohár s džúsom, plná skriňa košiel, vychádzková uniforma, diplom zo ško-

lenia v Spojených štátoch. Zostali plné zásuvky zápiskov, ktoré raz bude treba roztriediť, ale na to všetko je ešte skoro. Príliš skoro.

Je tiež nahnevaná, že on, taký pedant, ceruzky mal vždy dôkladne naostrené, sa zúčastnil na niečom, čo bolo tak zle pripravené. Veď zdravý rozum hovorí, že ten puč sa nemohol podariť. Kto sa pustí do armádneho puču bez podpory generálov? Bez podpory zahraničia a opozície? Kurva, kto sa pustí do puču, ak nemá podporu spoločnosti? Keď nemá žiaden nápad, ako zvrhnúť vládu?

A ešte raz „kurva“, kto strieľa do ľudí? To bolo neľudské. Vždy bola k nemu úprimná, povedala by mu, Serhat, zúčastnil si na nejakom strašnom podvode. Ty a tvoji kolegovia máte na rukách krv.

Už mu to však nepovie. Serhat vyšiel z domu a celý deň, 15. júla 2016, prebiehal ako každý iný deň v jej živote. Až pred večerom sa začali diať divné veci. Pred Atatürkovým letiskom sa objavili tanky. Vojaci zablokovali most cez Bospor. Nakoniec premiér vystúpil v televízii s oznamom, že armáda sa pokúsila prevziať moc. Hlavou jej prebleslo: „... hádam tam len nie si. Vždy si bol taký kritický voči Erdoganovi.“ Ponáhľala sa domov. Volá mu, prvý raz, druhý, tretí, pätnásty. Len mi povedz, že tam nie si. Prosím, zodvihni a povedz, že s tým nemáš nič spoločné.

Ale Serhat nedvíhal.

Zapla televízor. Cez internet písala všetkým známym, či nevideli Serhata, či niekto nevie niečo, čo ona ešte netuší.

Písala ženám a dievčatám iných dôstojníkov, ale tie nemali poňatia, čo sa deje s ich mužmi.

Neskôr, pred polnocou, videla na internete prezidenta Recepta Tayyipa Erdoğana, ako hovorí cez iPhone, že bude chrániť demokraciu. Ešte neskôr, ako pristáva v Istanbule a ako ho vítajú stovky prívržencov.

Neskôr puč upadol. Verná vládna polícia a armáda pochytali zvyšky pučistov. Ešte neskôr sa ukázalo, že pučisti

zastreli niekoľko stoviek ľudí a že sa pokúšali zabiť samotného Erdoğana, ale, ako písal britský „Guardian“, najskôr komando nestihlo prísť do hotela v Marmarise, kde trávil dovolenku, a neskôr pilot jeho lietadla presvedčil ich pilotov, že to je normálna linka. Hlavného veliteľa štábu vraj dusili pieskom, aby sa k nim pridal, ale nepresvedčili ho.

To je pre Deniz najťažšie. Serhat, jej Serhat, sa zúčastnil na niečom takom brutálnom. Niekedy ho ospravedlňuje, vie, že veril tomu, čo robil.

Ale niekedy na neho zúri.

Komentátori dnes tvrdia, že neúspešný puč mohol byť vyvolaný samotným Erdoğanom. Je to pravda? Alebo, ako tvrdia iní experti, turecké špeciálne služby už roky predvídali, že armáda chce prebrať moc, vedeli o plánovanom puči medzi dôstojníkmi a rozhodli sa dôsledne zúčtovať s armádou. To sa už nikdy nedozvieme.

Deň po neúspešnom puči sa začalo masové zatýkanie. Vláda vyhlásila, že za všetkým stojí Fetullah Gulen, veľmi vplyvný islamský učenec, ktorý býva v Spojených štátoch, predtým priateľ a mentor samotného Erdoğana, s ktorým sa pred niekoľkými rokmi nepohodol. Pod zámienkou zúčtovania s gulenistami zatkli alebo vyhodili z práce tisíce ľudí, sudcov, policajtov, vojakov a učiteľov. Všetkých, ktorí boli kritickí voči Erdoğanovej politike. Prezident Turecka, čoraz častejšie nazývaný sultánom, využil puč, aby získal absolútnu moc.

III.

Vojakom sa stal, nech to znie akokoľvek pateticky, z lásky k Turecku.

Najskôr absolvoval normálne civilné štúdium inžinierstva, ale počas štúdia ho vzali na pol roka na východ krajiny. Tam, kde bývajú Kurdi. Stál tam na strážni, neskôr ochraňoval jedného z generálov.

Vyšportovaný, silný, rýchly, a ako sa ukázalo, aj odvážny. Páčil sa im. Navrhli mu, aby dokončil štúdium a vrátil sa k nim.

Niekoľko mesiacov to zvažoval. Až mu jeden z kamarátov povedal, že Turecko pod vládou AKP ide zlým smerom, vraj ešte niekoľko rokov a budú ako Irán.

To ho zlomilo. Vyrastal v tolerantnom štáte, v krajine, kde je náboženstvo oddelené od politiky, kde môže každý veriť v to, čo sa mu páči, ale len doma, lebo mimo domu má v prvom rade pracovať pre dobro republiky. Vláda Erdoğanu mu nikdy neimponovala. Neraz sa rozprával s kamarátmi o tom, že Turecko ide zlým smerom, že sto rokov pokroku bude o chvíľu nenávratne preč.

Keď teraz nad tým rozmýšľa, tak asi už vtedy, pri rozhodovaní, že sa stane vojakom, v ňom tlela myšlienka na puč. Aby bránil Turecko, také Turecko, po akom túžil, hoc aj za cenu vlastného života.

Čo robil v armáde, nechajme tak. Je to zriedkavá špecializácia a Deniz má aj tak dosť problémov. Raz ju už vypočúvali. Hovoril vám, že plánuje zvrhnúť legálnu vládu? Viete, s kým sa stretával? Prokurátor ju uistil, že ešte spolu neskončili, ale čo sa stalo so Serhatom, povedať nechcel.

O jeho smrti si je istá. Ak niekto prežil, rodina to už vie. Dostala správu o uväznení. Jedna kamarátka sa mohla dokonca s manželom aj stretnúť. O Serhatovi je ticho. Len ten jeden telefonát.

IV.

Svadbu najskôr nechceli. Ak sa dvaja milujú, načo si majú komplikovať život, tvrdil Serhat a ona súhlasila. Neskôr však boli na svadbe svojich známych, potom na druhej a začali premýšľať, že je predsa príjemné mať všetkých priateľov a rodinu na jednom mieste. Vybrali si už dokonca aj reštau-

ráciu nad Bosporom. Plánovali, že tam zostanú do polnoci a potom spolu s priateľmi odídu do baru známych na Tak-sime, kde budú piť a tancovať do rána.

Ale načo o tom teraz hovoriť. Plakať už nevládze, hoci pod očami má už niekoľko mesiacov kruhy. Dnes by už len chcela vedieť, či Serhat nikoho nezabil. Vie, že nezabil, pozná ho, ale chcela by mať istotu. Nejaký dokument, že on, Serhat, zahynul v mene toho, čomu veril. A to je v poriadku, mal na to právo (hoci jej o tom mohol povedať). Len aby skrz neho nezahynul nevinný človek.

A ešte, aby ho raz preniesli na normálny cintorín. Lebo pučistov pochovali na špeciálnom cintoríne bez mien a priezvisk. „Každý, kto navštívi to miesto, ich bude preklíňať, nenájdu pokoj vo svojich hrobch,“ povedal jeden politik z vládnucej Strany spravodlivosti a pokroku.

Nevedno teda, kde Serhat leží. Isté je len to, že v hrobe s nápisom *meno neznáme*.